

УДК 339.137.22

Панченко В.П., асистент,
Солов'ян І.О.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В статті досліджено поняття конкурентоспособности підприємства, произведен анализ выпуска и реализации продукции (услуг) машиностроительными предприятиями, разработаны пути повышения конкурентоспособности машиностроительных предприятий.

Ключевые слова: конкурентоспособность, машиностроительная отрасль, инвестиции, экспорт, импорт, кризис.

In the article the concept of enterprise competitiveness is investigated, the analysis of production (services) output and sales by machine-building enterprises is made, the ways of improving the competitiveness of machine-building enterprises are developed.

Key words: competitiveness, machine-building sector, investment, export, import, crisis.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку економіки та науково-технічного прогресу машинобудівні підприємства знаходяться на стадії «застою», що проявляється в тому, що обладнання не відповідає розвитку сучасних технологій, галузь машинобудування займає непровідне місце в промисловості України та в формуванні експорту. Все це свідчить про низьку конкурентоспроможність вітчизняних машинобудівних підприємств, що, в свою чергу, впливає на стан економіки держави в цілому.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Питання щодо оцінки конкурентоспроможності машинобудівних підприємств та умов їх розвитку в своїх працях досліджували Карачина Н.П., Савченко С.М., Ромашко О.П., Сопільник Л.І., Колодійчук А.В., Свідрик Т.І., Фещур Р.В., Самуляк В.Ю. та Усик М.К.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження стану, проблем та перспектив розвитку конкурентоспроможності машинобудівної галузі України з урахуванням вимог сучасного ринку. Відповідно до зазначеної мети в роботі поставлено та вирішено такі завдання:

- розкрити поняття конкурентоспроможності;
- провести аналітичний огляд стану вітчизняних машинобудівних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Питання підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудівної галузі є актуальним на сучасному етапі розвитку економіки.

Для проведення аналізу стану підприємств необхідно визначити поняття конкурентоспроможності підприємства на макро-, мезо- та макrorівні (відносно товару (послуги), підприємства та країни).

В своєму дослідженні «Конкурентоспроможність та конкурентні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах» Міщенко Н.Г. та Смик О.С. визначають поняття конкурентоспроможності підприємства таким чином:

- відносно товару (послуги) – це здатність товару (послуги) завдяки його властивостям, які є перевагами порівняно з аналогічними властивостями інших товарів (послуг), перемагати у ринковій боротьбі;
- відносно підприємства – це потенційна змога досягати конкурентних переваг підприємством у суперництві з іншими суб'єктами господарювання;
- відносно країни – це наявність кращих умов стабільного економічного зростання країни порівняно з іншими країнами [1, с. 244].

Загалом конкурентоспроможність підприємства – це його спроможність стабільно функціонувати на відповідному ринку та мати перевагу над конкурентами, котра проявляється стабільним та високим обсягом прибутку, позитивними фінансово-господарськими показниками та високим іміджем підприємства.

Конкурентоспроможність підприємства – основа конкурентоспроможності національної економіки кожної країни, тому ця проблема повинна постійно перебувати в полі зору органів державного управління. Роль держави в цьому є дуже важливою. Конкурентна спроможність суб'єктів господарювання все більше залежить не лише від підприємливості власників і продуктивності працівників, але й від функціонування територіальних суспільно-господарських систем та їх здатності до формування

сучасних дієвих структур, які результативно використовують наявну сукупність чинників виробництва [1, с. 245].

Отже, для оцінки конкурентоспроможності вітчизняних машинобудівних підприємств необхідно визначити роль держави в стимулюванні їх розвитку, загальну частку підприємств в галузі машинобудування і обсяги випуску та реалізації продукції (послуг).

Загальна питома вага машинобудівного комплексу у промисловій продукції є меншою 15 % і тенденція до її збільшення є незначною та нестійкою. У колективній монографії «Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи» за редакцією Б. Данилишина вказується, що машинобудівний комплекс України об'єднує 11267 підприємств, з яких 146 – великих, 1834 – середніх та 9287 – малих, з виробництва різноманітних машин і устаткування, приладів і апаратури тощо. У машинобудуванні зосереджено понад 15 % вартості основних засобів і майже 6 % оборотних активів вітчизняної промисловості та понад 22 % кількості найманих працівників [2, с. 2]. Це свідчить про велику частку машинобудівних підприємств в загальній кількості промислових підприємств України, але обсяги виробництва цих підприємств значно знизилась.

Незважаючи на значну частку машинобудівних підприємств у промисловості України, спостерігається значне падіння обсягів виробництва та реалізації продукції (послуг) в результаті кризи 2009 року. Підприємства цієї галузі отримали найбільші збитки та втрати порівняно з іншими промисловими підприємствами України. Підтвердженням цього є результати проведених статистичних досліджень за 2007 – 2011 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяг реалізованої промислової продукції підприємствами машинобудування у 2007 – 2011 роках

Роки	Промисловість		Машинобудування		Види промислової діяльності					
					В тому числі					
	млн. грн.	% до підсумку	млн. грн.	% до підсумку	Виробництво машин і устаткування		Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування		Виробництво транспортних засобів та устаткування	
	млн. грн.	% до підсумку	млн. грн.	% до підсумку	млн. грн.	% до підсумку	млн. грн.	% до підсумку	млн. грн.	% до підсумку
2007	717076,7	100	98339,9	13,7	30100,4	4,2	21216,5	3,0	47023,0	6,5
2008	917055,5	100	121780,4	13,3	37271,5	4,1	25580,5	2,8	58928,4	6,4
2009	806550,6	100	85833,0	10,6	34245,7	4,2	24504,7	3,0	27082,6	3,4
2010	889098,4	100	101819,4	11,4	33846,7	3,8	23257,7	2,6	44715,0	5,0
2011	619574,6	100	71153,9	11,5	20993,0	3,4	14586,1	2,4	35574,8	5,7

Джерело: [3, с. 75].

За даними таблиці можна зробити висновок, що обсяги реалізованої продукції машинобудівної галузі становлять лише 11–13 % в загальних обсягах реалізації промислової продукції. В 2009 році ця частка знизилась до 10,6 %. Причиною зниження, як вже було зазначено, стала економічна криза 2009 року. Хоча в 2010 році обсяги реалізації значно збільшились, але не підвищили частку до докризового періоду та в 2011 році знову її зменшили до 11,5 %.

При цьому найбільші обсяги реалізації продукції (послуг) припадають на виробництво транспортних засобів та устаткування (приблизно 5–6 % та 3,4 % в кризовий період). Друге місце належить виробництву машин та устаткування (приблизно 3,4–4,1 %), а найменше реалізовується продукція (послуги) електричного, електронного та оптичного устаткування (приблизно 2,4–3 %).

При деякому зростанні виробництва рівень завантаження виробничих потужностей підприємств машинобудування залишається невисоким. Статистичні дані свідчать про найбільшу завантаженість у легковому автомобілебудуванні, а виробництва, орієнтовані на випуск побутової техніки, завантажені на 20–30 %, ще менше завантажені підприємства верстатобудування (11 %). Підприємства військово-промислового комплексу завантажені не більше, ніж на 30–40 % [3, с. 78].

На результати щодо обсягів реалізації продукції (послуг) машинобудівних підприємств значно впливають обсяги інвестицій і державне регулювання. Ці фактори впливу взаємозалежні, тому що без стабільного законодавства, гарантій та підтримки з боку держави підвищується інвестиційний ризик, що призводить до зменшення обсягів інвестування.

В період з 2007 по 2011 роки спостерігається збільшення обсягів інвестування навіть у період фінансової нестабільності в 2009 році (до 80 млн. грн.). Незважаючи на такі позитивні тенденції, існують конкретні проблеми в процесі кредитування інвестицій в Україні. За даними Державного комітету статистики України, питома вага кредитів банків у капітальних інвестиціях та інвестиціях в основний капітал за період 2006 – 2011 (січень-вересень) роки знаходилася практично на одному рівні. Бажаного збільшення ролі кредитів у фінансуванні інвестицій не відбулося [4, с. 281]. У табл. 2 наведена динаміка питомої ваги кредитів та інших позик у загальній сумі джерел фінансування капітальних інвестицій та інвестицій в основний капітал.

Таблиця 2

Динаміка питомої ваги кредитів та інших позик у фінансуванні капітальних інвестицій та інвестицій в основний капітал за 2006 – 2011 роки

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Питома вага кредитів банків та інших позик в капітальних інвестиціях, %	14,3	15,2	15,8	13,3	12,3	15,8
Питома вага кредитів банків та інших позик в інвестиціях в основний капітал, %	15,5	16,6	17,3	14,2	13,7	17,2

Джерело: [4, с. 28].

Отже, в 2008 році відстежуються максимальні обсяги як капітальних інвестицій, так і інвестицій в основний капітал підприємств машинобудівної галузі (15,8 і 17,3 % відповідно), але в кризовий період з 2009 по 2010 роки ці показники значно знизились (12,3 і 13,7 % відповідно). В 2011 році показники обсягів інвестицій збільшились до показників 2008 року, але ці значення недостатні для повного відновлення виробничо-господарської діяльності машинобудівних підприємств.

Однією з причин низької активності інвесторів є нестабільне політичне становище та законодавство України, котре не надає достатні гарантії для інвесторів щодо збереження інвестицій. В результаті цього Україна займає останні місця за показниками обсягів інвестування.

Варто зазначити, що була прийнята державна програма розвитку машинобудування на 2006 – 2011 рр., яка передбачає за зазначений період інвестиції у галузь в обсязі 6,19 млрд дол. США, зокрема 416 млн дол. державних інвестицій, з яких 372 млн дол. США становитимуть довгострокові кредити.

Українським машинобудівним підприємствам щодо підвищення своєї конкурентоспроможності доведеться розраховувати здебільшого на свої внутрішні ресурси, оскільки іноземні компанії розглядають українські виробничі підприємства як конкурентів і не зацікавлені в зміцненні позицій місцевих виробників [5, с. 176]. Ця причина також впливає і на експорт/імпорт машинобудівної продукції (послуг) (табл. 3).

Таблиця 3

Обсяги експорту / імпорту продукції машинобудування

Показник	Роки			
	2008	2009	2010	2011
Експорт (млрд. дол. США)	10,9	6,9	9,2	8,7
Імпорт (млрд. дол. США)	26,7	9,1	12,7	13,7

Джерело: [6, с. 7–8].

Динаміка зміни експорту/імпорту в період 2008 – 2011 рр. була майже стабільною, хоча спостерігалось зниження показника в 2009 році. Все ж отримані результати є досить низькими, тому що обсяги експорту/імпорту продукції (послуг) машинобудівних підприємств становлять лише приблизно 8–11 % від загального обсягу випуску продукції (послуг).

Висновки. За результатами проведеного дослідження було встановлено, що конкурентоспроможність підприємств машинобудівної галузі є досить низькою. Це пояснюється низкою причин, а саме:

- економічна криза 2009 року призвела до зниження обсягів реалізації продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;
- спостерігаються низькі обсяги інвестування, що спричинені нестабільним політичним становищем держави та недостатніми гарантіями для інвесторів з боку законодавства України;

- низькі обсяги експорту/імпорту спричинені значною конкуренцією з боку іноземних підприємств, котрі не зацікавлені в покращенні діяльності вітчизняних виробників;
- недостатня участь держави в розвитку машинобудівної промисловості (ця промисловість хоча і є «серцевиною» всієї промисловості України, але вважається непродуктивною в промисловості);
- низький рівень технологій, що не відповідає розвитку технологічного прогресу, спричинений дефіцитом коштів на переоснащення та автоматизацію певних виробничих процесів.

Для усунення цих недоліків необхідно: збільшити обсяги фінансування в машинобудівну галузь, створивши сприятливі умови та заохочення для інвесторів; покращити галузеву структуру шляхом диверсифікації виробництва; визначити машинобудівну галузь як пріоритетну та стимулювати її розвиток; провести переоснащення (модернізацію) заводів за допомогою використання сучасних технологій; покращити показники фінансово-господарської діяльності підприємств; збільшити обсяги реалізації продукції (послуг) на зовнішньому ринку за рахунок налагодження та зміцнення партнерських зв'язків з закордонними підприємствами та фірмами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міценко Н.Г. Конкурентоспроможність і конкурентні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах / Н.Г. Міценко, О.С. Смик // Економіка, планування і управління галузі: науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.3. – С. 243–247.
2. Савченко С.М. Конкурентоспроможність українського машинобудівного комплексу на зовнішніх та внутрішніх ринках / С.М. Савченко. – 2010. – С. 1–13.
3. Серединська І. Машинобудівна галузь України та стан управління її підприємствами / І. Серединська // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 4 (33). – С. 74–81.
4. Кофонова А.І. Дослідження джерел фінансування інвестицій машинобудівних підприємств / А.І. Кофонова // Науковий вісник ДГМА. – 2011. – № 2 (8Е). – С. 276–284.
5. Колодійчук А.В. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України / А.В. Колодійчук, В.М. Пісний // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. С. 172–178.
6. Бровченко В.О. Огляд ринку машинобудування в Україні за 2008-2011 роки / В.О. Бровченко, Д.Ю. Лотецька // Аналітичне дослідження. – 2011. – С. 1–10.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2012.

УДК 330.131.7:334(477)

Доценко І.О., аспірант
Хмельницький національний університет

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В статті пропонується механізм управління підприємницькими ризиками в системі економічної безпеки підприємства, який включає комплекс послідовних, взаємозалежних управлінських дій і заходів, направлених на досягнення цільових результатів діяльності. Визначено принципи і вимоги його формування, основні елементи механізму і функціональні інструменти.

Ключевые слова: механізм, управління, суб'єкти, об'єкти управління, методи, забезпечення механізму.

In the article the mechanism of business risks management in the system of enterprise economic security, which includes the complex of successive, interconsistent administrative actions and measures, directed on the achievement of special-purpose results of activity is offered. The principles and requirements of its formation, basic elements of a mechanism and functional instruments are determined.

Key words: mechanism, management, subjects, management objects, methods, providing of mechanism.

Постановка проблеми. За роки незалежності в Україні відбулася структурна трансформація, яка спричинила кризові процеси на всіх рівнях господарських відносин. Останні події, що відбуваються в Україні та в світі, лише поглиблюють кризові процеси на підприємствах і визначають антикризове